

Emerentia Brita Maria Bäckerström

Emerentia Brita Maria Bäckerström, född Hoppenstedt, var på sin tid en mycket välkänd person i Ljungby socken och i hela Kalmar län. Källorna om henne är inte många. Däremot hittar man en hel del om de män som omgav henne, hennes man prosten Anders Bäckerström och hennes huskaplan Johan Lindbäck. Ett önsketänkande vore att man kunde finna dagböcker, brev eller andra papper, skrivna av hennes egen hand. Hennes privata papper är borta. Kanske någon rensade upp efter hennes död.

Någon samtida dokumentation av denna märkliga person har inte påträffats. Kanske var en kvinnas liv och gärning, inte ens fru Bäckerströms, värt att sätta på pränt för eftervärlden. Hennes man var också en stor personlighet, och kanske hans minnesstjärna fördunklade hennes egen. Troligt är också att denna varmt religiösa människa önskade förbli okänd för eftervärlden.

Först skall här berättas om fru Bäckerströms föräldrar och syskon. Modern var Judith Helena Klint, Kölbyfödd och dotter till häradshövding Esaias Klint, innehavare av Kölby gård. Fadern var Baltzar Georg Hoppenstedt, kallad brukspatron. Han tillhörde Kalmar stads rikaste patriciersläkt, som var verksam inom jordbruk, handel, industri och skeppsfart. Släkten Hoppenstedt kom från trakten av Bremen. 1679 hade Kalmar härjats av en våldsamt brand. Man behövde massor av skickliga snickare och andra hantverkare. Magistraten i Kalmar bad om namn och adresser på skickliga yrkesmän för att tillskriva dessa om de ville arbeta i staden för dess återuppbyggande. Så fick den förste invandraren av släkten Hoppenstedt burskap där 1681. Det gick uppåt för den. Man förvärvade fastigheter, idkade handel med framgång och hade egna skepp. 1730 inköptes Rosenlundiska huset, kanske det förnämsta i staden, byggt av Ölandssten och försedd med konstrika detaljer. Det står fortfarande kvar i hörnet av Södra Långgatan och Östra Sjögatan i Kalmar.

Det nygifta paret Hoppenstedt bosätter sig på Kölby, och det Rosenlundiska huset ut till biskop Schröder. I familjen föds fem barn:

Emerentia Brita Maria 1745 - 1817

Caspar Didrik

Helena Katarina

Johanna Dorotea

Baltzar Esaias

Familjen får det beklämersamt med ekonomin. Investeringar man gjort ger inte de inkomster man hoppats på. Baltzar Georg, husfadern, dör och det blir konkurs. Emerentia är 17 år, och hon och modern lyckas klara upp situationen, säkert med hjälp av släktingar och goda rådgivare. Rosenlundiska huset säljs och Kölby arrenderas ut tillfälligt. Men man bor kvar där, och hela gården skrivs över

på Emerentia. Hon är äldst bland barnen och känner stort ansvar för sina syskon. Så får hon tidigt insyn i affärer och gör erfarenheter, som kommer henne väl till pass senare i livet. Man kan skönja moderns förtroende för sin äldsta dotter. Den säkerhet och fasthet som Emerentia blir känd för har grundlagts i unga år.

Emerentia gifter sig 1770, 25 år gammal, med prosten i Ljungby Anders Bäckerström, 21 år äldre än hon själv. Det är säkert inget av modern arrangerat giftermål. Tillgivenheten för sin make ger hon ofta bevis på. Anders Bäckerström var en känd präst, god talare, kvick och slagfärdig. Han var teologie doktor och blev riksdagsman. Han bekämpade superi och lönnbränning i socknen och verkade för inrättande av en sockenskola. 1774 instiftade han och hans maka en sockenmagasinsinrättning. Som predikant blev han känd långt utanför socknens gränser. Det sägs att folk reste lång väg för att lyssna till hans predikningar. Han var född i Åby socken, Kalmar län. Fadern var fältväbel, underofficer vid Kalmar regemente, men dog tidigt. Av ekonomiska skäl måste sonen då sluta sin skolgång. Modern gifte om sig med skraddarmästaren Hans Lindmeyer i Kalmar, och då kunde pojken, fortsätta i skolan. Under gymnasietiden hotade en annan händelse att avbryta hans studier. Styvfadern hade arrenderat Kölby gård, och där behövdes ynglingens arbetskraft. Styvfadern kunde inte avvara honom, och hans dagliga jobb blev nu att skjutsa mjöl och spannmålssäckar mellan Kölby kvarn och Kalmar. Det var säkert inga glada tankar han hade, där han satt på oxkärran. Inte kunde han ana, att han en dag skulle gifta sig till hela herrgården. Med småländsk energi återvände dock den unge Anders till skolan, och studierna fortsattes. 1757 blev han hjälppräst i Kalmar domkyrka. Biskop där var Magnus Beronius, sedermera ärkebiskop. Hans barn adlades och antog namnet Björnstjärna. Anders blev snart favorit i biskopshemmet. Tre år senare var han gift med biskopsdottern Sara Sophia, död redan efter några år. De fick tre barn, en son och två döttrar. 1766 erhöll han Ljungby rika pastorat och fick från början titeln prost. Förbindelser och släktskapsförhållanden betydde mycket på den tiden. Om han i sitt första äktenskap fått utmärkta släktförbindelser, fick han i sitt andra både rikedom och makt. Man måste till hans heder säga, att varken det ena eller det andra tycks ha gått honom åt huvudet. Han blev sin prästsyssla trogen och arbetade oförtröttligt på sin församlings bästa.

I äktenskapet med Emerentia föds tre barn, vilka alla dör unga. Själv dör han 1786, och biskopen förrättar jordfästningen. Emerentia är änka efter endast 16 års äktenskap. På Karolinska lärosalen i Lund hålls 1789 parentation över den döde av Johan Lindbäck. Ur talet citeras: "Han kränkte ingens rätt. Den vishet, varmed han först burit fattigdomens börda, lärde honom att sedan bära rikedomens. Han hade uppväxt i knappa villkor. Dessa fortfor till dess han med sin fru fick en anseelig förmögenhet, utom vilken hennes person ändock blivit honom en ovärderlig skatt, överskottet av vad deras egna behov ej fordrade blev de fattigas lott. "

Johan Lindbäck med titeln "hovpredikant" var fast knuten till den Bäckerströmska familjen. År efter år kom han att sköta tjänsten som den rika änkans själasörjare och

brukspredikant, förvaltare och ekonomiska rådgivare. Det var inget ovanligt, att en präst stod till tjänst med sådana uppgifter vid denna tid. Både Ryssbylund och Virbo gård i Kalmar län hade huskaplaner, som inte var främmande för denna världens praktiska angelägenheter. Brukspatron Cederbaum på Fredriksberg gjorde inte många affärer utan att först ha rådfrågat sin "hovpredikant". Så kallade han sin huspräst. Hur blev Johan Lindbäck hovpredikant, kan man undra. Det är en ganska festlig historia, som berättas. Hertig Fredrik Adolf skulle resa genom Södra Möre. Detta hade kommit till Lindbäcks öron, och tydligen hade han också fått veta dagen. Då prinsen passerar Kölby, ber han de kungliga vagnarna stanna ett slag. Han har ställt upp alla underlydande på gården, män, kvinnor och barn. De står vid vägkanten för att hylla prinsen. Själv håller han ett långt och sirligt tal till dennes ära, och hertigen utnämner honom på stället till sin hovpredikant som tack för den fina uppvaktningen. Så kunde det gå till att göra PR för sin egen person. Detta hände år 1787. Sin prästexamen tog han inte förrän fyra år senare.

Lindbäck tycks ha varit sin härskarinnas nitisk och trogen. Han var ständigt på resor i hennes tjänst och skötte alla hennes räkenskaper. Dessemellan höll han högtravande predikningar och tal i den tidens stil. Det berättas, att han var en utpräglad sällskapsmänniska. Han snusade så som var brukligt i de högre stånden och var en passionerad viraspelare. Hela livet var han en hängiven beundrare av båda makarna Bäckerström. Härom vittnar en gravskrift, som hänger i Ljungby kyrka. Den är broderad på siden och har bl a texten:

"Vid detta altare er gunstling faller ner
Med detta psaltare Ack Gud välsigne er.
Johan, Lindbäck"

Efter fru Bäckerströms död 1817 blev kritiken stark mot Johan Lindbäck. Man klandrade hans sätt att föra räkenskaper och att handha underlydande. Man fann också hans redovisningar från Ljungby sockenmagasin bristfälliga. Han påstods vara maktfullkomlig och sko sig på andras bekostnad. Det fanns stora möjligheter för honom till egen vinning. Man menade att han låtit sända saker och ting från Helgerum till sin gård Lilla Tomteby och att de Bäckerströmska godsens fått betala hans egna daglönare. Det var framför allt fru Bäckerströms arvingar, som försökte påvisa bristerna. Den muntliga traditionen har följande att berätta. Lindbäck hade för fru Bäckerström sagt att han inköpt Lilla Tomteby i grannbyn, för att ständigt få vara i hennes närhet. Hon önskade gärna få se hans förvärv, men ständigt kom det hinder i vägen. Alltid var det något annat som gick före. Men en dag har hon tröttnat på alla svepskäl och beordrat fram vagn och kusk, och Lindbäck blir tvungen att följa med. För allt i världen vill han inte visa henne de förbättringar han gjort på sin gård.

- Så sjuk fru Bäckerström ser ut idag, säger han, vi borde nog vänta till en annan dag. Hon protesterar, men Lindbäck lyckas övertyga henne om att hon inte är riktigt kry. Kusken får order om att vända vid den stora eken vid vägen mellan Kölby och Lilla Tomteby. Det blev aldrig något besök på Lilla

Tomteby. Själv fick Johan Lindbäck full och tacksam ansvarsfrihet för sitt förvaltarskap av fru Bäckerström. I sitt testamente skänkte hon honom tre gårdar i häradet, vedgård i Kalmar och tre värdefulla andelar i Lovers alunbruk.

En viktig händelse i fru Bäckerströms liv var arvsskiftet på Helgrum 1796. Hennes kusin bergsrådet Per Christoffer Cederbaum hade avlidit. Hon var enda arvingen till hans stora brukskomplex. Hennes syskon var alla döda. Med brodern Baltzar Esaias hade hon 1783 träffat en skriftlig överenskommelse om att dennes del skulle vid eventuellt arv övergå till hans barn. Men nu vägrade hon att erkänna avtalets giltighet. Det blev process med brorsbarnen, vilken avgjordes till hennes fördel. Hennes tillgångar var nu mycket betydande. I arv från föräldrarna hade hon erhållit Kölby gård och Lovers alunbruk samt affärsrörelse och rederi i Kalmar. Genom arvsskiftet på Helgerum kom hon dessutom att äga:

Helgerums gods och järngruva med masugn, pappersbruk, sågar, kvarnar och skeppsvarv
Sundsholms säteri
Ankarsrums bruk
Gladhammars gruvor och kopparverk
Mörtfors kopparverk
Solstads gruvor
Tovehults järnbruk
Skälö koppargruvor
fartyg som byggts vid skeppsvarvet, bl a fregatten Emerentia sjösatt 1802, slupen Andrietta sjösatt 1806, som bar hennes dotters namn, skonerten Redligheten, galeasen Salt och Fred.

Efter uppräknandet av alla hennes världsliga tillhörigheter kan fru Bäckerström verka som en rik, avundsvärd och lycklig människa. Ingenting kan vara mera felaktigt. Det bodde alltid stor sorg i hennes hjärta, mest över hennes barns för tidiga död. Hedvig Sophia blev bara ett år gammal, Erik 23 år och Ardrietta Emerentia 29 år. Enligt en källa var de två sistnämnda mentalt handikappade. Hennes personliga sorger bidrog till att hos henne själv skapa ömhet och omtanke för sina medmänniskor. Varm medmänsklighet kommer alltid att följa hennes minne. Någon har kallat henne "mänsklighetens vän och de fattigas moder". Från alla håll omvittnas hennes vilja att göra gott med sina pengar. Hela sin livstid bodde fru Bäckerström på Kölby. Det var hennes fasta punkt i tillvaron. Därifrån styrde hon sina domäner. Hon kunde ha valt att residera i glans och rikedom på det pampiga rokokoslottet Helgerum, som hennes kusin byggt. Men hon valde det mera anspråkslösa Kölby. Huvudbyggnaden var på hennes tid en redan hundraårig timrad byggnad. Den var hemtrevlig, sägs det, men inte stor och prålig. Någon gång årligen besökte hon Helgerum. Hon använde sig då av sviten i andra våningen, de rum som tillhört bergsrådinnan Cederbaum. Johan Lindbäck installerade sig i bergsrådets rumssvit i samma våning och markerade sålunda sin myndighet som förvaltare. Skaldren Erik Johan Stagnelius har hyllat fru Bäckerström med två dikter, en vid hennes namnsdag Emerentia-dagen 1812 och den andra vid hennes bortgång 1817. Hans far var

biskop i Kalmar, och man umgicks säkert flitigt.

Om fru Bäckerströms sinne för praktiska ting talar följande lilla historia. Omkring 1800 dog arrendatorn till hennes arrendegård på Skälö. Inspektorn på Helgerum sa upp änkan från arrendet. Hon grät förtvivlat. Hon ville så gärna ha gården kvar, men det hjälpte inte. Det var inget annat att göra än att åka den långa vägen till ägarinnan på Kölby. Drängen skjutsade henne och väl framkommen berättade hon om sina bekymmer.

- Du har en duktig dräng, gift dig med honom, sa fru Bäckerström.

-Jag har ej så ställt, svarade änkan.

-Jag ser väl det, men det går snart över, blev rådet.

Efter ett år gifte änkan sig med drängen och allt slutade väl, sägs det. I Ljungby kyrka finns två porträtt i olja, det ena av Anders Bäckerström och det andra av hans hustru Emerentia Brita Maria. Det berättas, att det senare hämtades hem från Kalmar till Kölby av Johan Lindbäck. Han hade fått det stora förtroendet att föra hem konstverket. Han hade placerat målningen på vagnens hedersplats, och själv åkte han baklänges hela vägen. Porträttet är intressant. Konstnären har försökt göra modellen rättvisa och ge oss något av den riktiga fru Bäckerström. Det är ingen förskönad bild. Hon verkar lugn och omtänksam, med stor livserfarenhet, fast och bestämd. Tavlans utblick mot trädgården är värd att studera. Antagligen fanns ett orangeri på Kölby. Därifrån hämtade man ut agaver och palmer och prydde trädgården med under sommaren. Kvisten i handen har en symbolisk innebörd. Fru Bäckerström bär en svart moderiktig klänning, Det var napoleonmodet som rådde då. Frisyren är tidsenlig. Hon är med sin tid.

Listan över goda ting fru Bäckerstrom uträttade med sin förmögenhet blir lång. Till Ljungby och Hossmo församlingar byggde hon Ljungby sockenmagasin. 1803 stod det färdigt och skänktes innehållande spannmål till fattiga och sjuka. Västrums socken, där Helgerum ligger, fick också ett spannmålmagasin. Fattigstugorna i Ljungby och Västrum lät hon reparera. Varje lördag skickades mat till båda från hennes kök i Kölby och Helgerum. För sina anställda ordnade hon fri läkarvård och medicin. Läkaren som hon anställt har hon bekostat utbildningen för. Hans bostad låter hon bygga bredvid Sundsholms säteri. Lars Peter Engström, bördig från Uppland, har deltagit i en sjöexpedition till Italien och Barbariet och varit med om slaget vid Hogland. Som läkare i fru Bäckerströms tjänst måste han ambulera mellan alla hennes gårdar och bruk. Han promoveras 1796. Han börjar sin doktorsavhandling med en dedikation till sin välgörarinna:

"Doctorinnan Vålborna Enkefru Emerentia Brita Maria Bäckerström. Min nådiga patronessa..."

Till fattiga vid Lovers alunbruk skänkte hon frälsehemmanet Broby om 1 / 4 mantal. Donationen står ännu kvar. Västrums träkyrka började bli oanvändbar på grund av ålder. Man hade samlat byggnadssten till en ny kyrka, men missväxt och andra svårigheter hade lagt hinder i vägen. Bergsrådet Cederbaum hade lovat hjälpa till ekonomiskt. Men nu är han

död liksom eldsjälens i församlingen, prästen Flodin. I sin nöd beslutar man att vända sig till den nya ägaren, fru Bäckerström på Kölby. Man åker dit för att lägga fram saken och blir välvilligt mottagen. På nästa sockenstämma i Västrum infinner sig Johan Lindbäck. Han försäkrar, att fru Bäckerström gärna ställer upp med ekonomisk hjälp, om man sätter i gång bygget så snart som möjligt. Efter ett par år är det inflyttningsklart, och Johan Lindbäck förrättar den första gudstjänsten där. Kyrkans högtidliga invigning sker under medverkan av biskop och ett stort antal präster. Det år är 1800. Nästa dag hålls stor middag på Helgerum. Kanoner ger salut, och stämningen är hög bland de många gästerna. Fru Bäckerström har skänkt speciella gåvor, såsom en altartavla målad av Per Hörberg och två antipendier av röd sammet och med guldspets. Dessutom har hon fritt lämnat tegel, järn, spik och smide. Linköpings bibliotek fick en dyrbar boksamling. Hossmo fick taktegel till kyrkogårdsmuren och en fond till de medellösa. De fattiga i församlingen fick sin begravning genom fru Bäckerströms försorg. Hon lät också sy upp kläder till ett väl tilltaget klädförråd att användas av olika personer vid behov.

Emerentia Brita Maria Bäckerström dog den 19 mars 1817. Hon jordfästes i Ljungby kyrka. Johan Lindbäck höll begravningstalet. "Hon förbländades icke av det jordiska Gud hade givit henne, hon ansåg det som ett lån av Herrens hand," så föll hans ord. Den avlidna bars till graven av tolv präster, vilka alla erhöll en minnessked i äkta silver. Kistan placerades i familjens gravkor under korgolvet. På korväggen insattes en sten med inskription om graven. Denna har senare ersatts av en minnestavla av marmor.

Tingsprotokollen från Södra Møre häradsrätt innehåller ett mycket stort antal handlingar och inlagor, skrivna av fru Bäckerströms egen hand. De är väl formulerade, och handstilen är fast och säker, tydlig och lättläst. När man läser dem, får man intrycket att hon ägde stor kunnighet i ekonomiska och praktiska ting och att hon hade stark känsla för rättrådighet - egenskaper som författaren ovan betonar.

Maj-Britt Lundberg